Vleermuiswerkgroep VZZ

Nieuwsbrief
Nummer 43
Jaargang 15 (2003)
Nummer 3

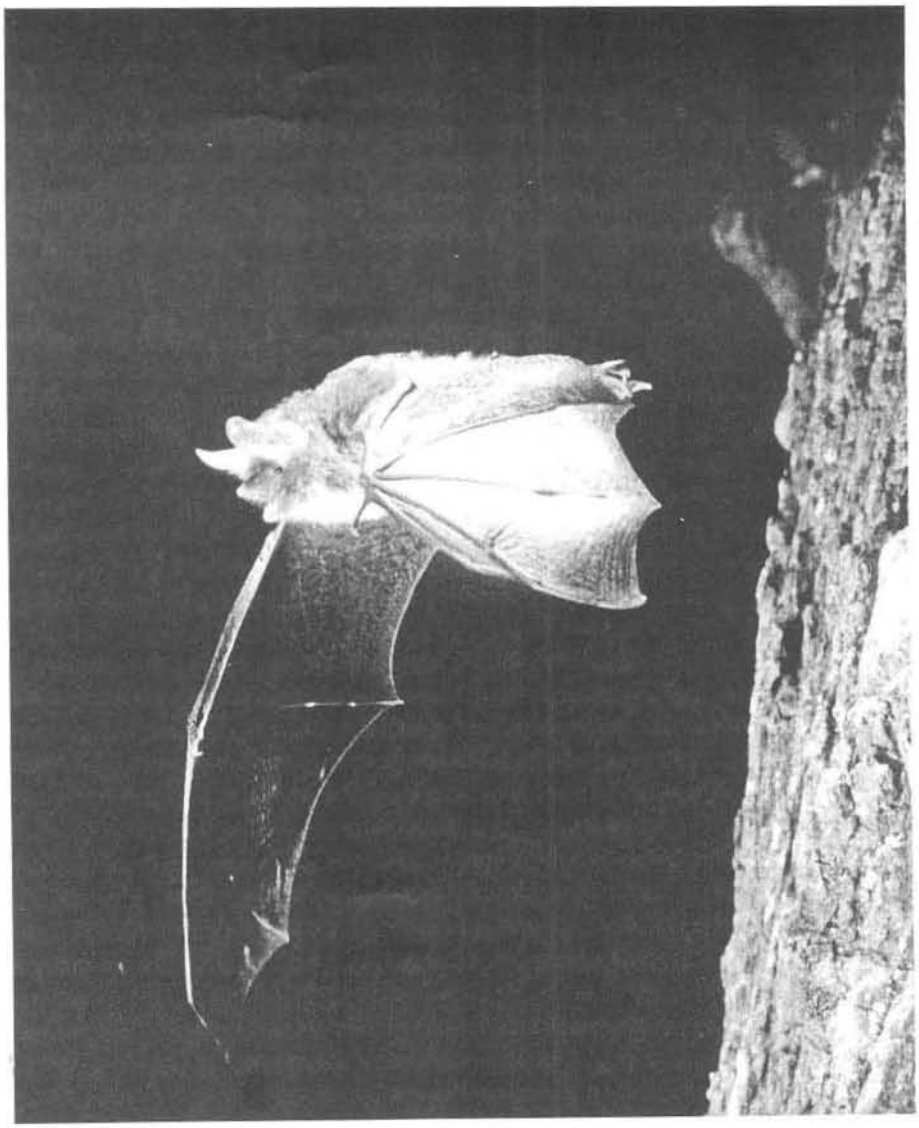

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van de Vleermuiswerkgroep Nederland en verschijnt 3x per jaar.

ISSN 0928-3587

Hoofdredactie:
Anton van Meurs, Bart Noort, Rudy van der Kuil en René Janssen

Redactieadres:
Rudy v.d.Kuil
J.van Offwegenlaan 74
2282 HS Rijswijk
vlennieuwsbrief@vzz.nl

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen.Wel houdt de redactie zich het recht voor artikelen in te korten,te redigeren,en voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te plaatsen.

Druk: Wubs drukkerij, Leiden.
op chloorvrij papier

U kunt abonnee worden door
€ 8,00 over te maken op:
giro 6236600
Vleermuiswerkgroep Nederland
Wirdum.
Subscribing to the Newsletter from abroad: see rearpage for futher details.

Adreswijzigingen NIET via de VZZ, maar uitsluitend richten aan:
J. Slager
George Emmersonstrjitte 59
9088 BG Wirdum
slager@wxs.nl

Foto voorplaat:
Franjestaart uit kolonieboom vliegend door Kamiel Spoelstra

Inhoudsopgave

3 Vleermuisonderzoek langs de 'IJzeren Rijn' door Midden-Limburg
- Gerben Achterkamp

4 Frustratie op de badkamer
- Antoinette van Wilgen

5 Resultaten van transponderwaarnemingen
- Anne Jifke Haarsma

9 Kerstverhaal
- Peter Lina

10 Vleermuisfeestje 2: meervleermuizen in Groningen- Stad
- Rob Koelman

11 Uitnodiging Congres van de LFA Fledermausschutz van de Naturschutzbund Nordrhein-Westfalen
- Carsten Trappmann

11 Duikvluchten van gewone dwergvleermuizen
- Frans Bosch

12 Reddingsactie voor vleermuizen in de kerk
- Petra Vlaming

13 Vleermuissteentjes... en of vleermuizen wel tandpijn krijgen van steentjes???
- Herman Limpens

14 Laatvliegers om een haan
- Frans Bosch

14 Mistnetweekend 2003, een Bechstein's!!!
- René Janssen en Daniël Tuitert

15 Chirofilatelistische nieuwtjes 4
- Peter Lina

15 Recensie inventarisatieatlas
- René Janssen

17 Agenda Vleermuisconferenties
- Peter Lina

17 Te verwachten in volgend nummer!

18 Adressen

20 & 19 Uitnodiging VLEN- dag

Redactiteiten

Met de VLEN- dag in het zicht, ligt al weer de laatste nieuwsbrief voor dit jaar op de deurmat. De Nieuwsbrief heeft dit jaar denken wij, weer een bijdrage geleverd in het contact tussen verschillende vleermuisonderzoekers in Nederland. Kennis, meningen en feiten werden uitgewisseld.

Daarnaast is de opmaak aangepast. Dit ging helaas gepaard met een kwaliteitsverlies. Deze keuze is enerzijds verguisd, anderzijds toegejuicht. Als redactie zouden we nog graag iemand vinden die zin heeft om mee te helpen de nieuwsbrief op te maken! Zin in binnenkort weer een nieuwe nieuwsbrief op de deurmat? Schrijf dan snel een leuk artikel over wat je hebt gezien of meegemaakt en stuur dit dan even richting het redactieadres. Bij deze willen we nog een keer vriendelijk vragen of het mogelijk is dat iemand vleermuiscartoons kan maken voor de nieuwsbrief, omdat wij met onze plaatjes er doorheen zitten.

Veel leesplezier!

De redactie

Vleermuisonderzoek langs de 'IJzeren Rijn' door Midden-Limburg

Gerben Achterkamp

In de periode juli-november 2002 is een vleermuisinventarisatie uitgevoerd op het geplande tracé van de IJzeren Rijn door Midden-Limburg. Aanleiding vormen de plannen tot het opnieuw in gebruik nemen van deze voormalige goederenspoorlijn tussen de haven van Antwerpen en het Europese achterland. Met onderstaand stukje wil ik in het kort laten zien hoe het project is aangepakt zonder al te veel in te gaan op details of resultaten.

Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied is opgedeeld in vier stukken. Tracé A loopt over bestaand spoor tussen de Belgische grens en Weert. Het spoor loopt door cultuurlandschap en een groot deel loopt door de groene zone van de Weerter- en Budeler Bergen. Tracé B loopt over bestaand (intercity)spoor tussen Weert en de Maas bij Roermond; omdat hier alleen maar (nog) meer treinen gaan rijden is hier niet geïnventariseerd. Tracé C loopt vanaf de Maas via de oostkant van Roermond naar het zuidoosten. Dit volledig nieuw aan te leggen stuk spoor loopt grotendeels door waardevol cultuurlandschap en deels door de groenzone van de Melickerbeek en de Westrand van Nationaal Park De Meinweg. Tracé D loopt volledig over bestaand spoor, door Nationaal Park De Meinweg vanaf de zuidoostkant van Roermond tot aan de Duitse grens.

Het directe ruimtebeslag van de spoorbaan bedraagt zo'n 25 meter aan weerszijden van de spoor-as. Daarnaast nemen bouwterreinen en aanvullende voorzieningen versnipperd langs het gehele tracé verscheidene hectares aan oppervlakte in. Gezien de gezamenlijke lengte van de trace's A, C en D van circa 31 km besloeg het te inventariseren onderzoeksgebied zo'n 155 ha. Met omliggende structuren en landschapselementen erbij moest zo'n 500 ha onderzocht worden.

Inventarisatie

Bij de inventarisatie is uitgegaan van ca. 3- 4 km tracé die per nacht door één persoon geïnventariseerd kan worden. Aandachtspunt hierbij was dat langs het spoortalud (bielzen en gravel) slecht/niet kon worden gefietst o.i.d. De inventarisatie is dan ook bijna volledig lopend uitgevoerd. Het tracé is gedurende 4 rondes geïnventariseerd (tweemaal in juli en éénmaal in augustus en éénmaal in september). De ervaring leert dat met een dergelijke spreiding goed soortdekkend te controleren is of bepaalde gebieden kolonies herbergen of niet.

Speciale aandacht ging uit naar voor vleermuizen interessante biotopen, landschapselementen en structuren die doorsneden worden door het tracé. Deze kunnen door vleermuizen worden gebruikt als trekroute en jachtgebied, verblijfplaats, trekroute of paarplaats. Open akkers of weilanden zijn over het algemeen minder interessant: ze kunnen hooguit worden gebruikt als jachtgebied. Daarnaast is het geplande spoorvak met daarbij mogelijk te bebouwen terreinen of werkterreinen vlakdekkend geïnventariseerd. Voor kolonies en verblijfplaatsen betekent dit dat in de praktijk het hele traject langs de tracés onderzocht is.

Het veldwerk is zo georganiseerd is dat potentiële plekken voor jachtgebieden, vliegroutes en verblijfplaatsen goed geïnventariseerd werden. Uitgangspunt hierbij is geweest dat het opsporen van een vliegroute of verblijfplaats belangrijker is dan het vinden van een enkele jagende vleermuis. Jachtgebieden zijn van belang voor zover er sprake is van concentraties van jagende vleermuizen. In de avond werd vooral gelet op uitzwermende dieren en vliegroutes van kolonie naar jachtgebied. In de nachtelijke uren werden jachtgebieden opgespoord en in de ochtenduren werd intensief gezocht naar kolonies.

Resultaten

Tijdens het onderzoek zijn 484 waarnemingen uit 35 onderzochte km- hokken en verdeeld over 6 soorten: watervleermuis, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger, rosse vleermuis en grootoorvleermuis. De zoogdierdatabank bevatte 101 waarnemingen uit 22 van de 65 geselecteerde km- hokken verdeeld over 10 soorten. Een aantal andere waarnemingen is uit overige bronnen gehaald. Opmerkelijk was dat laatvliegers elke avond foerageerden op en langs de bestaande tracés; ze vlogen in lange banen van honderden meters heen en weer..

Discussie

Het rapport met daarin de volledige resultaten e.d. zal hopelijk spoedig verschijnen. Daarin wordt o.a. de zorg geuit dat grote infrastructurele projecten dikwijls gelijktijdig worden uitgevoerd zonder dat het als één geheel wordt bekeken. Zo krijgt de oostkant van Roermond te maken met een nieuw aan te leggen A73 met bijbehorende aftakkingen en een nieuw aan te leggen goederenspoor. Het is niet uit te sluiten dat de effecten van de aanleg van de IJzeren Rijn en die van de Rijksweg 73-Zuid tezamen groter zijn dan op grond van aparte onderzoeken/mitigerende maatregelen kan worden voorspeld. Het is aan te bevelen hiernaar aanvullend onderzoek te verrichten.

Frustratie op de badkamer

Antoinette van Wilgen

Het is alweer een tijdje geleden. Zo in september vorig jaar (2002). Er wordt een dwergvleermuis (man) binnen gebracht die niet kan vliegen. Op zich niet zo heel bijzonder voor een ziek dier. Dit dier blijkt echt iets te mankeren en heeft veel tijd nodig om te herstellen. Het worden geen weken, maar maanden. Een paar maanden later komt er een vrouwtje binnen, ook een dwergje. Dit beestje heeft alleen maar honger en wat tijd nodig om te herstellen. Dan op een avond ruim ik de badkamer uit voor zover nodig is om een vliegles te geven. Ik neem zowel de niet vliegende vleermuis mee als het vrouwtje. Voor een gat in de badkamer (die we ooit open hebben gemaakt vanwege een lek onder de douchebak) heb ik een perspex plaatje gezet en een steen ervoor om het plaatje op zijn plek te houden. Niks aan de hand, niemand kan er meer in of uit als ik de deur van de badkamer op slot doe. Het vrouwtje gaat al snel vliegen. Ze vliegt rondjes en onderzoekt de ruimte waar ze nu weer is beland. Echter doet het mannetje frustrerende pogingen om het luchtruim te kiezen. Hij wil wel kiezen, maar krijgt het niet voor elkaar. Ik krijg bijna medelijden, maar wil toch zien hoe dit avontuur afloopt. Het mannetje loopt over de gladde vloer en roept. Instinctief zoekt hij een ruimte waar hij kan schuilen en een holletje kan maken. Aan het gedrag van het vrouwtje is het duidelijk dat zij hem hoort, al maakt ze nog geen aanstalten om op zijn uitnodiging in te gaan. Dan vindt het mannetje een gaatje bij de steen. Er is een

hoekje afgebrokkeld en dat vormt een klein holletje in combinatie met het perspex plaatje. Na wat onderzoeken moet dat het er maar mee door kunnen gaan. Hij kruipt naar binnen en blijft daar even. Dan komt hij snel even naar buiten en roept opnieuw het vrouwtje. Zijn hormonen lijken letterlijk op hol geslagen. Vlug schiet hij weer zijn holletje binnen en roept opnieuw. Hier reageert het vliegende vrouwtje op. Vanuit mijn positie zie ik het mannetje rare bewegingen maken. Even later besef ik dat hij letterlijk de boel onder spuugt. Na een paar minuten vrees ik dat het diertje een blauwtje gaat lopen. Ondanks de reacties van het vrouwtje, het dichterbij komen en vervolgens weer de hoogte opzoekend, komt ze niet naar de grond, dat terwijl het mannetje blijft roepen. Zo kijk ik het allemaal nog een tijdje aan. Maar om een hele nacht te gaan wachten, nee, daar gaat het me op dat moment toch net even te ver voor.
Ik vang de vleermuizen en zet ze terug in de bakken. Maar bij het opruimen en inruimen van de douche neem ik het perspex plaatje in handen. Op de plek waar de vleermuis de tijd heeft gehad om een holletje te maken, zie ik speeksel. Voor mij heeft het geen geur, maar ik ben dan ook geen vleermuis.

-advertentie-

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors

Tevens veerunsters en zoogdiervallen

E.de Boer van Rijkstraat 13
2331 HH Leiden

tel.: 071 -531 49 79
fax: 071 -576 62 68
e-mail: bioquip@zonnet.nl

ook tijdens de avonduren bereikbaar

Resultaten van transponderwaarnemingen

Anne Jifke Haarsma

In Zoogdier nr 2 van dit jaar heb ik een stuk geschreven over de terugvangst resultaten van geringde vleermuizen. De meeste van deze terugvangsten zijn niet gemaakt door het traditioneel aflezen van een vleermuisring, maar door het aflezen van een microchip, of te wel een transponder. Dit verhaal gaat dan ook over de andere kant van het individueel merken; het transponderen en de voor en nadelen van deze methode.

Transponders of Pit-Tags zijn zeer kleine passieve (steriele) microchips die onderhuids bij een vleermuis worden ingebracht. Een dergelijke chip blijft daar de rest van het leven van de vleermuis zitten en is in tegenstelling tot een ring niet extern zichtbaar. Dit zorgt er gelijk ook voor dat sommige ring-problemen niet meer kunnen voorkomen, zoals bijvoorbeeld vleugel beschadigingen door ringen, problemen met de vijfde vinger die in de ring blijft vasthaken of aan het tikkende geluid dat een ring kan maken. Daarnaast ziet een geringde vleermuis er niet bepaald knap meer uit!.

Dit artikel is bedoeld om de rest van de vleermuiswereld eens een kijkje te laten nemen in de nieuwe wereld van het transponderen (nieuw Nederlands werkwoord: het inbrengen van een transponder, ook wel chippen of pluggen genoemd). Voor vleermuis onderzoekers heeft de te gebruiken methode in ieder geval wel een duidelijke consequentie: om dieren te mogen transponderen moet eerst een bevoegdheid worden gehaald (artikel 9 van de dierproevenwet). Dit lijkt erg vervelend, maar waarschijnlijk zal dit in de toekomst ook voor het ringen van vleermuizen worden ingevoerd. Helaas is de huidige cursus voor deze bevoegdheid is nog nauwelijks gericht op veldomstandigheden, laat staan dierenwelzijn in het veld. In de toekomst zou een dergelijke cursus een goede basis kennis kunnen betekenen voor elke ringer.

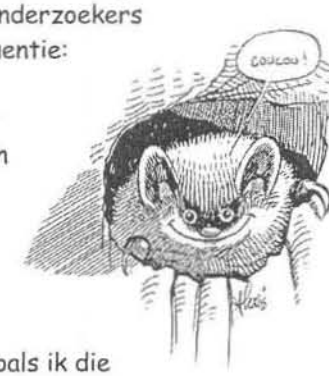

Ik heb geprobeerd een aantal voor en nadelen op een rijtje te zetten, zoals ik die in het veld ben tegen gekomen:

Voordelen:

- Dieren hoeven voor identificatie in de winter niet geplukt te worden (aflezen gaat op afstand met een detectie reader). Dus ook dieren die 'onplukbaar' hangen (te hoog, in een kier, in een smal pijpje, etc) kunnen nu gewoon en zonder verstoring geïdentificeerd worden. NB: met een transponder reader kan een vleermuis op ca 4 cm afstand herkennen. De reader is zeer dun en past zonder problemen in een smalle koker o.i.d.
- Dieren kunnen elke keer dat ze een verblijfplaats (winter of zomer) in of uit vliegen automatisch waargenomen worden. Deze methode levert een heleboel extra gegevens op.
- Een transponder levert voor het dier zelf geen extra overlast op (met uitzondering van het inbrengen) in tegenstelling tot een vleermuisring. In feite gaat het inbrengen van een transponder net zo snel of zelfs sneller dan het dichtknijpen van een ring. Bovendien is het niet mogelijk om tiende van mm fouten te maken (te strak, te los, etc)

- De meeste vleermuizen onthouden op welke plek ze in het verleden een keer gevangen zijn. Deze dieren zijn hier dus minder makkelijk terug te vangen, waardoor een onderschatting van het terugvangst percentage wordt verkregen. Door het gebruik van automatische detectiepoortjes kunnen dieren toch meerdere malen 'teruggevangen' worden.

Nadelen:

- Het is onmogelijk om een getransponderd dier zonder hulpmiddelen te herkennen. Dus tijdens alle tellingen moet voortaan een reader mee genomen worden. Het is nog niet duidelijk of het checken van een dier (wel of geen transponder) een extra verstoring met zich mee brengt. Doordat hierbij het dier in feite niet aangeraakt hoeft te worden heb ik het idee van niet. Voor de onderzoeker is het echter arbeidsintensiever om alle dieren te checken ipv alleen de geringde dieren.
- In sommige gevallen kunnen dieren de transponder weer kwijt raken. De Duitse onderzoeker Kerth beschrijft dat een klein percentage van zijn dieren de transponder weer kwijt raakt. Ik zelf heb een veel lager percentage, maar dat komt misschien omdat ik nog maar twee jaar bezig ben.
- De methode is nogal slecht voor de portemonnee (Jammer dat de overheid tegenwoordig zo vreselijk weinig geld over heeft voor vleermuisonderzoek, want anders....!)
- Automatische detectiepoortjes mogen van de koloniehuis eigenaren niet altijd opgehangen worden, waardoor belangrijke informatie wordt misgelopen!

Omdat de methode van het chippen nog niet algemeen verbreidt is, moeten helaas dieren nog dubbel gemerkt worden. Juist een grote afstand vlieger zoals de meervleermuis komt nogal eens in een andermans onderzoeksgebied terecht. Dan zijn ringen wel praktisch voor de herkenning van dit dier. Maar bij een korte afstand vliegers, zoals bijvoorbeeld de Bechstein- of franjestaart vleermuis is dit niet nodig.

In het volgende overzicht geef ik in het kort weer op wat voor een hanglocatie ik de dieren in de winter (2002-2003 en 2003- tot oktober) heb teruggevonden. De hanglocatie (vrij of weggekropen) bepaald of het mogelijk is een geringd dier af te lezen.

Waar ⇒	**Winter**			
n TV ⇓	In de bekende bunkers in Zuid-Holland (met detectie systeem)	In overige bunkers in Zuid-holland	In Limburg	Buitenland
in kieren (of ergens tussen)	72 * 33 n			
hoog aan het plafond (>4 m.)			1 * 1 n	1
aan plafond of langs muur	109 * 50 n			1 * 1 n
In pijp of koker	38 * 20 n	1 * 1 n		
Totaal aantal dieren	219 *	1	1	1

	103 n			

Tabel: Het aantal waarnemingen (*) en individuen (n) dat in de winter is herkent per hangcategorie (bij alle hangcategorieen zijn dus per vleermuis gemiddeld ongeveer 2 waarnemingen gedaan). Doordat sommige dieren zich gedurende de winter hebben verhangen is het totaal aantal dieren in deze tabel iets hoger dan het oorspronkelijk aantal teruggevangen dieren (= 70).
Naast handmatige herkenning zijn ook een groot aantal reader waarnemingen gedaan, waarbij een groot aantal individuen zijn waargenomen die in of uit een bunker vlogen. Helaas zijn nog niet al deze waarnemingen verwerkt in een database en zijn hier dus nog niet weergegeven. NB: dit overzicht is bijgewerkt tot en met 1 oktober 2003!

Opmerkelijk genoeg hangt ongeveer de helft van de dieren 'vrij plukbaar' en de andere helft verstopt in een kier of pijp. Zonder de transponder methode had dus ongeveer de helft van deze waarnemingen in ieder geval niet zonder verstoring gedaan kunnen worden. Het is nog maar de vraag of het verantwoord zou zijn geweest de overige (vrijhangende en dus plukbare) dieren, te plukken met als doel het aflezen van hun ringnummer. In het geval van een enkele ring op een tot nu toe onbekende locatie, zoals in Duitsland of Limburg, is het plukken van een dier nog te verantwoorden. Maar in het geval van dergelijke hoge aantallen ringen lijkt me dit niet het geval.

In het volgende overzicht heb ik in het kort aangegeven waar de teruggevangen dieren vandaan komen. Dit om onder andere aan te geven dat maar een klein percentage van het aantal gemerkte dieren van verblijfplaats lijkt te wisselen. Er zijn tot nu toe geen indicaties dat het aflezen van transponders de vleermuizen zodanig verstoord dat deze verhuizen.

	Vangst zomer - terug in zomer		**Vangst zomer - terug in winter**	**Vangst winter - terug in winter**		**Vangst winter - terug in zomer**
	AA	AB		AA	AB	
	117 * 96 n	19 * 16 n		122 * 33 n	29 * 13 n	
Totaal	136 * 112 n		87 * 35 n	151 * 46 n		6 * 5 n

Tabel 2: Waar komen de terug gevangen dieren vandaan? In dit overzicht is in het kort weergegeven of de dieren in de zomer of in de winter (najaar) gevangen zijn, dan wel in de zomer of in de winter zijn teruggevangen. Met AA en AB wordt bedoeld op dezelfde locatie als tijdens de vangst (AA) of op een andere locatie (AB) teruggevangen. NB: het merendeel van de terugvangsten in de zomerverblijven is gemaakt met een automatische transponder reader.

Ten slotte wilde ik een prikkelende stelling deponeren: Omdat we in Nederland toch zo weinig ringonderzoek uitvoeren, waarom dan niet gelijk overstappen op een nieuwe methode? In dit verhaal heb ik hopelijk duidelijk gemaakt dat deze methode een heleboel extra waarnemingen kan opleveren en bovendien in feite vleermuisvriendelijker is. Kortom, weg met die ontsierende ring!

Kerstverhaal

Peter Lina

Kerstverhalen over vleermuizen? Ik kende ze niet. Hooguit ken ik een paar kerstpostzegels, verschenen in 2001 in Nieuw-Caledonie, met grappige afbeeldingen van vleermuizen, inclusief een kerstman (zie Chirofilatelistische nieuwtjes in Nieuwsbrief, jaargang 14 (2002), nr. 39, blz. 5) Maar nu ken ik er wel een en dat nog echt gebeurd is ook. Omstreeks de komende Kerstdagen komt er geen Nieuwsbrief uit, zodat ik mijn Kerstverhaal nu maar vast vertel.

Het was in de weken voor de Kerst van 2002, om precies te zijn op 12 december. Het was buiten niet koud, het was al dagen druilerig weer en af en toe regende het pijpenstelen, soms uren lang. Overal was de kerstsfeer al goed te merken aan de kerstverlichting in winkelstraten en door de talloze kerstartikelen in tuincentra, warenhuizen en andere winkels. Zo ook in een drogisterij, tevens cadeauwinkel, in de Stevinstraat in Scheveningen. In de etalage van de winkel stond een grote verscheidenheid aan kerstartikelen uitgestald, zoals van die kerstmannetjes, die met behulp van een batterijtje en een lichtgevoelig elementje bij nadering door een motortje beginnen te bewegen en dan ook nog met een metaalachtige stem "Merry Christmas" of zoiets dergelijks uitroepen. Voor de etalage stond een dame die kennelijk probeerde een keuze te maken uit de artikelen. En dat lukte haar zo te zien, want even later stapte zij de winkel binnen en stevende op de rekken met kerstartikelen af. Voor de planken met de diverse soorten kerstmannetjes bleef ze staan. Ze bleef maar voor het rek dralen, pakte er verschillende kerstmannetjes van af, bekeek ze en zette ze weer terug. Kennelijk vond ze niet het kerstmannetje naar haar zin. Ze keek nog eens en nog eens en liep vervolgens naar de toonbank met de kassa. "Kan ik u helpen", vroeg de verkoopster toen ze zag dat de dame geen artikelen in haar winkelmandje had en dus ook niet wilde afrekenen. "Ja zeker mevrouw", antwoordde de dame, "ik zoek zo'n kerstmannetje met zo'n rugzakje". De verkoopster keek met enige verbazing de dame aan. "Kerstmannetje met een rugzakje?, die hebben we niet mevrouw" antwoordde ze. "Ja zeker", antwoordde de dame met stelligheid, "er staat er een in de etalage, maar ik kon er geen enkele op het rek vinden, kan ik dan die uit de etalage krijgen?". De verkoopster keek de dame enigszins meewarig aan. "Maar wij verkopen helemaal geen kerstmannetjes met rugzakjes" herhaalde ze nog eens, terwijl de dame al naar de half afgedichte achterkant van de etalage was gelopen. De verkoopster er achteraan. "Kijk mevrouw, daar staat ie" zei de dame, terwijl ze naar een van de kerstmannetjes wees. Tot haar niet geringe verbazing zag de verkoopster dat de dame naar een kerstmannetje wees, dat op zijn rug een klein bruin rugzakje droeg. "Zie je wel" zei de dame triomfantelijk, "die wil ik graag hebben.". De nog steeds verbaasde verkoopster haalde het aangewezen kerstmannetje uit de etalage en liep er mee terug naar de toonbank, terwijl ze het rugzakje op het kerstmannetje aandachtig bekeek. De dame drentelde zielsgelukkig achter haar aan. Bij de toonbank bekeek de verkoopster nog eens nauwkeurig naar het rugzakje en raakte het aan. Het rugzakje bewoog licht en maakt een kort hoog piepend geluid. De dame had nog niets in de gaten. Ze zat in haar tas te graaien, waarschijnlijk op zoek naar haar portemonnee. Als ze een kat was geweest, zou ze spinnen van tevredenheid. De verkoopster keek inmiddels verbijsterd naar het bruine, aan het felrode jasje van de kerstman hangende rugzakje. Ze wist wel dat ze kerstmannetjes verkocht die met behulp van een batterijtje konden bewegen en wat konden zeggen, maar bij deze bewoog en piepte het rugzakje ook nog, en trouwens, ze hadden helemaal geen

kerstmannetjes met rugzakjes ingekocht. Ze raakte het rugzakje nog eens aan, maar nu steviger. Het bewoog en piepte weer. "Ah jakkes" riep ze ineens luid door de winkel, terwijl ze het kerstmannetje met gestrekte armen en een met afgrijzen vervuld gezicht op de toonbank terug zette en een pas achteruit maakte. "Dat is een vleermuis" riep de verkoopster, "dat is helemaal geen rugzakje, getverderrie, hoe komt dat beest hier." "Wat zegt u?" vroeg de dame verbaasd door de reactie van de verkoopster. "Dat is helemaal geen rugzakje mevrouw, dat is een vleermuis." De dame bekeek nu het kerstmannetje, haar favoriete kerstmannetje, nauwkeurig en zag dat de verkoopster gelijk had. Ook zij maakte een pas achterwaarts en keek met een bedremmeld gezicht van "wat krijgen we nou?". De verkoopster kwam kennelijk vrij snel van de schrik vrij en door haar verdere handelen kreeg ik kort daarna het diertje in handen. Het was een volwassen vrouwtje Nathusius' dwergvleermuis, dat, zodra de hevige regenbuien over waren in vrijheid werd gesteld. Of de dame nog een kerstmannetje zonder rugzakje heeft gekocht, weet ik niet. In ieder geval had de vleermuis een gelukkig Kerstfeest, die was weer vrij.

Vleermuisfeestje 2: meervleermuizen in Groningen

Rob Koelman

Een reactie op het stukje in Zoogmail 35 over in huizen zwermende dwergvleermuizen in Zevenaar en Arnhem.

Op 11 augustus j.l. werd in de stad Groningen een verblijfplaats gevonden van meervleermuizen. Het betreft hier waarschijnlijk een nazomerverblijfplaats met een deelgroep van een grotere kraamkolonie. Door een schoonmaakster werd in eerste instantie een zestal dieren aangetroffen achter de gordijnen van een zaaltje op de bovenverdieping van een voormalig schoolgebouw, tegenwoordig een kunstencentrum. Vermoedelijk hadden de aangetroffen dieren vanwege de toen heersende hitte hun normale verblijfplaats onder het platte dak verlaten en wat lager in het gebouw een koelere verblijfplaats gevonden.
Diezelfde avond werden de uitvliegers geteld. Verwacht werd dat iets voor 22.00 uur de eerste dieren zouden verschijnen en dat even na 22.30 uur de meeste dieren wel zouden zijn uitgevlogen. Om 23.00 echter waren er slechts 11 à 12 dieren uitgevogen. In het zaaltje werd ondertussen door een tiental dieren driftig rondgevlogen / gezwermd. De dieren konden via openstaande bovenraampjes en via een spleet in het plafond naar buiten, maar hadden hier blijkbaar geen behoefte aan. Deze waarneming lijkt dan ook sterk op die in Zevenaar en Arnhem.

Van Anne-Jifke Haarsma heb ik gehoord dat ook de sinds half augustus in de bunkers van Zuid-Holland aanwezige meervleermuizen gedurende langere tijd in de bunkers rondvliegen, alvorens uit te vliegen. Het is al langer bekend dat rond winterverblijfplaatsen van vleermuizen in de nazomer een verhoogde activiteit optreedt, waarbij het niet alleen gaat om dieren die al in een verblijf aanwezig zijn, maar er ook dieren uit de omgeving naar het winterverblijf komen. De waarnemingen van in gebouwen zwermende dieren lijken een variant te zijn op dergelijk gedrag.

Uit: zoogmail 36

Uitnodiging Congres van de LFA Fledermausschutz van de Naturschutzbund Nordrhein-Westfalen

Carsten Trappmann

Spreker LFA Fledermausschutz im NABU NRW

Op de 15 november 2003 vanaf 10:00 uur vindt het jaarlijks congres van de LFA Fledermausschutz van de Naturschutzbund Nordrhein-Westfalen plaats. Het congres is in "Geldern", vlak bij de Nederlandse grens in het restaurant "Zur Niersbrücke" (Harttor 27, Tel. 02831-2097). Wij willen bij deze graag ook de collega's uit Nederland uitnodigen. Verdere informatie (en vanaf begin november ook het programma) vindt u op www.Fledermausschutz.de.

Routebeschrijving:

A77 (in Duitsland A 57) afrit "Alpen, Geldern, Issum), richting "Geldern". In Geldern bij het eerste stoplicht rechtsaf (Danziger Str.), dan rechtdoor op de "Königsberger Str." tot het tweede stoplicht. Hier rechtsaf (Kapellener Str., richting Straelen, Kevelaer). Voor het eerste stoplicht is aan de linkerkant een perkeerplaats (Straßenmeisterei). Hier parkeren en naar het restaurant lopen (bij het stoplicht linksaf in de straat "Harttor").

Duikvluchten van gewone dwergvleermuizen

Frans Bosch

Op 30 augustus 2003 ging ik met Thijs Bosch op zoek naar roepende vleermuizen. Net buiten het dorp Epe zagen we kleine vleermuizen onder de bomen langs de weg vliegen. Toen we zelf ook onder de bomen stonden, bleven de dieren actief. We hadden, doordat we tegen de open lucht keken, een mooi zicht op het gedrag van de dieren. Het waren gewone dwergvleermuizen. Ze maakten geluid dat op de normale frequentie en tot op zeer lage toonhoogte hoorbaar was. De detector kon niet lager afgesteld worden. Ze vlogen ongeveer op ooghoogte en deden daarbij gevaarlijk uitziende duikvluchten naar de grond. Ze raakten de grond net niet. Bij deze acties was geregeld géén echolocatie hoorbaar. Naast de plotselinge uitvallen naar de grond weken de dieren ook van hun regelmatige baan af door omhoog naar de onderste takken te vliegen. Of ze daarbij insecten van het blad pakten, konden we niet vaststellen. Naast het echolocatie waren ook sociale geluiden te horen.

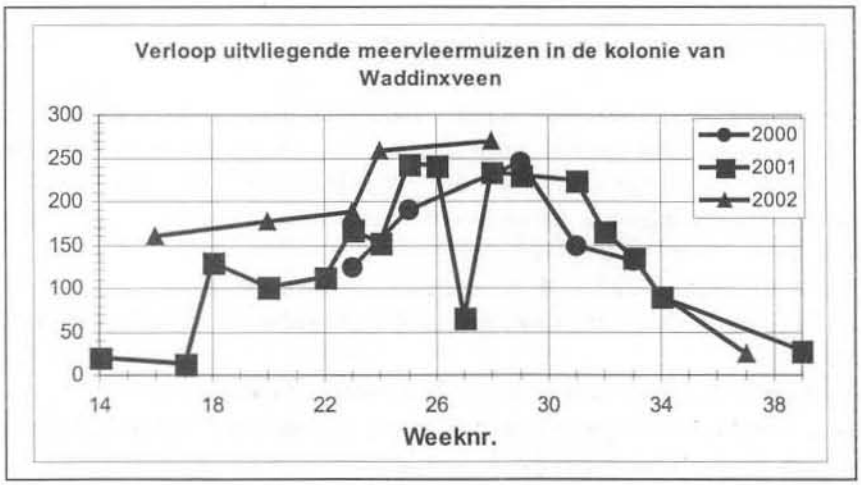

Reddingsactie voor vleermuizen in de kerk

Petra Vlaming (NOZOS)

In de kerk van het West-Friese dorp 't Veld leeft al jarenlang een grote kolonie Watervleermuizen (Myotis daubentonii). In juni 2002 hebben we hier maar liefst 118 uitvliegende watervleermuizen geteld. Op zich is een kolonie vleermuizen op een kerkzolder al bijzonder, maar van Watervleermuizen des te meer omdat zij meestal in holle bomen in oude bossen hun verblijfplaats zoeken. Die zijn er vrijwel niet in West-Friesland.

De kerk is met ingang van 2 december 2002 tegen houtworm behandeld. Het kerkbestuur, op de hoogte van de aanwezigheid van vleermuizen, had al vóór de zomer van 2002 de Noord-Hollandse Zoogdierstudiegroep (NOZOS) ingelicht over de noodzaak van de bestrijdingsactie en gevraagd om advies.
Vanwege het verblijf van een kolonie in de zomer is gekozen voor behandeling van de houtworm in de winter. Maar eerder zijn ook 's winters wel eens enkele vleermuizen in de kerk aangetroffen. Daarom zijn Jan Wondergem en ondergetekende op zondag 1 december 2002 op zoek gegaan naar overwinterende vleermuizen. Eventuele aanwezige vleermuizen zouden we in veiligheid brengen.

Bij het betreden van de kerkzolder vloog er één Watervleermuis rond (vleermuizen worden geregeld actief tijdens de winterslaapperiode), maar verder vonden we geen enkel dier tussen of achter de balken op de zolder. In de toren daarentegen vonden we twee Watervleermuizen in lethargie (winterslaap). Helaas zaten ze zoals gebruikelijk voor overwinterende vleermuizen, hoog weggestopt en niet makkelijk voor het grijpen. Toch is het ons gelukt om ze met behulp van een lange ladder en een lang ijzeren staafje tussen het metselwerk uit te peuteren. Of deze vleermuizen doof zijn weten we niet, maar we mochten om klokslag negen uur op een meter afstand beleven hoe het is om in een kerktoren te verblijven.

Beide Watervleermuizen waren van het mannelijke geslacht. Eén van de twee zat onder tientallen teken en was gezien zijn geringe gewicht duidelijk in mindere conditie dan de andere. Waarschijnlijk zou hij hierdoor, gedurende de winter in de kerk, ook wel problemen hebben gekregen. Om een winterslaap door te komen moet je als vleermuis een behoorlijke vetvoorraad hebben.
Het was dan ook niet zo verwonderlijk dat deze vleermuis op 25 december is doodgegaan, het is helaas niet gelukt om het dier in leven te houden. De andere vleermuis at na twee dagen zelf al meelwormen uit een bakje en woog al weer tien gram.

Op 30 december hebben we deze 'Veldse' vleermuis tijdens de jaarlijkse telling van overwinterende vleermuizen in de omgeving van Bloemendaal in een bunker losgelaten. Hopelijk vindt hij slapen in een bunker een goed alternatief voor slapen in een kerk; het zal immers nog een paar maanden duren voordat het daar weer kan.
^ v ^ ^ v ^ ^ v ^ ^ v ^ ^ v ^ ^ v ^ ^ v ^
Op 11 juni 2003 hebben Jan en ik 's avonds gepost bij de kerk.
Om 22.40 uur kwam de eerste uitvliegende Watervleermuis ons tegemoet; gevolgd door nog 132 dieren!
Gelukkig hebben de vleermuizen hun zomerkolonieplaats weer gevonden.
Nu is het te hopen dat de jonge vleermuizen die hier geboren zijn geen hinder zullen ondervinden van deze houtwormgeschiedenis.

Vleermuissteentjes ...
en of vleermuizen wel tandpijn krijgen van steentjes???

Herman Limpens

Velen van ons zijn "aan de vleermuizen geraakt" door eerst met steentjes te gooien om een reactie te ontlokken. Prachtig spel. Ik deed dat vroeger ook vaak. Als je het boven of bij water doet, zie je soms dat ze het steentje een stukje meenemen en dan weer laten vallen. Recht omhoog gegooid, toch een paar meter verder in het water geland. Het lukt ze dus die steentjes te vangen, als ze dat willen. Maar of dat tot tandpijn leidt, is maar de vraag.

Het is niet zo dat vleermuizen iets uit de lucht vangen met hun mond. Dat is in ieder geval nog nooit waargenomen en lijkt ook niet waarschijnlijk. Wanneer een vleermuis zijn potentiele buit nadert krijgt ie voortdurend info terug via de echolocatie. Maar vooral de laatste delen van centimeters en milimeters voordat ze er echt zijn, gaat eigenlijk op gevoel of inschatting. Zoals bij ons wanneer we een voetbal wegschoppen of een badminton shutlle smashen. Het is dus technisch gesproken de vraag of ze wel iets direct met de mond zouden kunnen vangen. En praktisch ook onverstandig, want als je je vergist, dan heb je dat object ook meteen in je gezicht. Vangen met vleugels of staartvlieghuid is dus verstandiger. Die vlieghuid zit vol met haren die een tastfunctie hebben en die je meteen vanalles kunnen vertellen over of je iets zinnigs gevangen hebt.

Vaak hebben ze ook al van te voren uit de echo's herkend dat dat "vliegend object" niet echt een prooi is. Daarbij moeten we bedenken dat vleermuizen zoogdieren zijn die (dus) relatief goed kunnen leren van ervaringen. Zo'n 20 jaar geleden deden we in Wageningen onderzoek naar de echolocatie van vleermuizen. Een van de onderzochte vragen was of de grote van een potentieel te vangen object de vleermuiz iets verteld over of het voedsel is of niet. We hengelden naar watervleermuizen met plastic balletjes van verschillende grootte en namen de feeding buzz op met een bat detector. We konden waarnemen dat al voordat de feeding buzz in het eindstadium kwam, de buzz en de vangstpoging al werden afgebroken. Ook bij de kleinste balletjes (< 1 cm). Maar veel opmerkelijker (of eigenlijk niet) was echter dat het zeer moeilijk was de vleermuizen te testen met verschillende maten, omdat ze na een of twee pogingen per dier al door hadden dat dat allemaal niks was en ons lieten staan met onze hengels. Als wij door bleven hengenlen, dan verlieten ze zelfs de plek van de test. Alleen door steeds weer op een andere plek te proberen kregen we enigsinds iets aan gegevens bijelkaar. Eenzelfde plek enkele dagen later nogmaals als testplek gebruiken ging ook al niet. Ze vlogen wel op de ballen af, maar hadden al zonder feeding buzz door dat dat weer die gekken met hun hengels waren. Het omgekeerde fenomeen ten opzichte van de goede mogelijkheden vleermuizen te leren meelwormen van water of uit de lucht te vangen.

Nou neem ik niet aan dat die vleermuizen die niet op steentjes reageren, of hun vangstpoging maar half afmaken, allemaal al geleerd hebben dat dat geen eten is. Daarvoor zouden er teveel vleermuistrainers in Nederland moeten rondlopen. Ze zullen waarschijnlijk vroeg genoeg herkennen dat dat geen normale mug of vlieg is en het maar laten zitten. Degene die het wel probeert zal dan eerder een pijnlijke plek in de vlieghuid er aan over houden dan zere tanden.

Uit: Zoogmail 37

Laatvliegers om een haan

Frans Bosch

Rond menige kerk staan tegenwoordig schijnwerpers die de kerk `s avonds in het licht zetten. Dit is zo ook bij de Grote Kerk in Epe. Het geeft een mooi, toeristisch plaatje, waar ik toch niet zo gek op ben. Half september zorgde het er wel voor, dat rond de torenspits vliegende vleermuizen opvielen. Toen ik op 19 september tegen 21 uur weer op de plek was met een batdetector, deed het verschijnsel zich opnieuw voor.
Er waren minstens zeven, maar mogelijk meer laatvliegers actief. Ze vlogen achtvormige banen met de haan op de toren als centraal punt. Het geluid leek enigszins op dat van de rosse vleermuis. Vangstmomenten waren slechts enkele keren te horen. Voor zover de dieren in de lichtbundels te volgen waren, bleven ze in de beschreven banen vliegen. Naar dit gedrag heb ik een kwartier gekeken. Zou het bij de balts van de laatvlieger kunnen horen?

Mistnetweekend 2003, een Bechstein's!!!

René Janssen en Daniël Tuitert

Tijdens het mistnetweekend van 26, 27 en 28 september is er door middel van vangsten voor winterverblijven gezocht naar het voorkomen van Bechstein's vleermuizen in Overijssel. Uit de wintertelling- gegevens was al bekend dat er Bechstein's vleermuizen voorkwamen in Overijssel. De twee plekken waar deze soort al bekend was, was bij Hellendoorn en bij Raalte. In de winter zijn in totaal 3 beesten ooit tegelijk waargenomen.

Tijdens dit weekend is er een nieuwe zomerwaarneming toe te voegen bij de 3 winterwaarnemingen die tegelijkertijd zijn gedaan. Op de foto is te zien dat het om een vrouwtje gaat. Dit is ook al opmerkelijk, omdat het vaak om mannetjes gaat die voor de winterobjecten zwermen. Deze Bechstein's vleermuis is gevangen bij Ommen.

Naast een Bechstein's vleermuis zijn er 74 franjestaarten, 32 gewone grootoorvleermuizen, een baardvleermuis, een watervleermuis en een gewone dwergvleermuis.

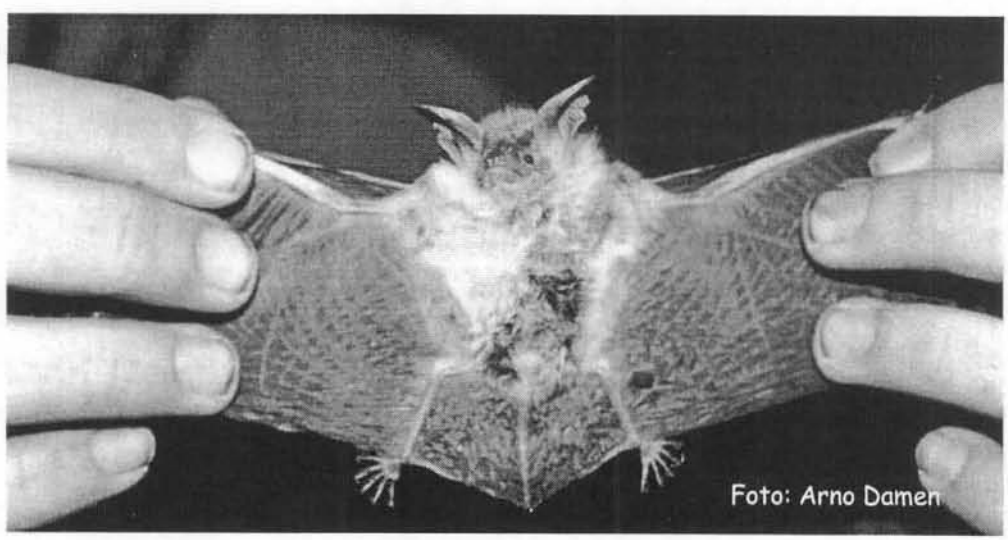
Foto: Arno Damen

Chirofilatelistische nieuwtjes 4

Peter Lina

Voor de verzamelaars van postzegels met afbeeldingen van vleermuizen zijn er de laatste maanden maar weinig nieuwe uitgaven verschenen. We kunnen dus hieronder maar slechts twee landen vermelden waar deze zegels zijn uitgekomen.

Cyprus, 12 juni 2003. Een blokje van vier zegels met verschillende afbeeldingen van de Paarse hoefijzerneus, *Rhinolophus euryale*. Deze soort komt voornamelijk in het Mediterrane gebied voor. In Slowakije bevindt zich in het grensgebied met Hongarije een geïsoleerde populatie (Domica-grot, die ondergronds tussen Slowakije en Hongarije loopt, de kraamkolonie bevindt zich in het Slowaakse deel).

Polen, 30 juni 2003. In een serie postzegels met tekeningen van Poolse sprookjes bevindt zich een zegel met een afbeelding uit het sprookje "De prinses en de kikker" van Antoni Jozef Glinski. In de afbeelding is een vliegende vleermuis verwerkt.

Recensie inventarisatieatlas

René Janssen

Voor mij was het een verassing, zomaar een full- color inventarisatieatlas in de bus. En dan over heel Nederland. Na het gebruik van drie maanden denk ik wel dat ik er een "zinnige mening" over deze atlas kan ventileren. Naast deze nieuwe inventarisatieatlas zal ik in deze recensie de oude SBB- atlas, de ANWB- atlas, de en losse kaarten naast elkaar leggen.

Tijdens het Vleermuis Atlas Project werd er onder andere als kaartmateriaal de oude vertrouwde inventarisatieatlas (ook wel de "SBB-Atlas") gebruikt. Het initiatief voor deze uitgave - in tweekleurendruk; schaal 1:80.000 -werd ruim 20 jaar geleden genomen door Gerard Boere, toen Staatsbosbeheer. De inventarisatieatlas maakte het mogelijk om snel op te zoeken in welk atlasblok of kilometerhok een bepaalde waarneming was gedaan.

Maar, de voorraad raakte uitgeput en nieuwe vleermuiswerkers moesten op zoek naar ander kaartmateriaal. Afgezien daarvan is de atlas duidelijk verouderd; de kaarten zijn in de eerste helft van de jaren zeventig verkend!
De nieuwe inventarisatieatlas lijkt enigszins op de recentelijk verschenen topografische ANWB- wegenatlas (1:50.000) maar is half zo zwaar. Daarnaast bevat de inventarisatieatlas natuurlijk het atlasblok- en kilometerhokraster en Amersfoort-coördinaten. Het geringe gewicht maken de atlas geschikt om in het veld mee te nemen. Doordat de nieuwe uitgave volledig in kleur is, wordt de oorspronkelijke schaal van 1:80.000 losgelaten (te druk). De nieuwe schaal is 1:69.000; dat betekent dat per kaartblad geen 20 (4x5) maar 12 (3x4) atlasblokken zijn weergegeven. De atlasblokken zelf houden de oorspronkelijke nummering en begrenzing.

Handig in gebruik?
Het is erg handig om in een oog- opslag te kunnen zien waar in een straal van 6 kilometer geschikte jachtplekken zijn voor een bepaalde soort.
Een voordeel van de ringband is dat de kaarten vrij gemakkelijk allemaal los te halen zijn, zodat ze ingescand kunnen worden. Maar, dit heeft ook een nadeel. Ik ben niet erg zuinig op

mijn spullen, maar na vijf keer één nacht het recensie- exemplaar gebruikt te hebben, lag al een derde van de kaartbladen los. Is dat nou de bedoeling? De ANWB- atlas is, in ingebonden toestand, een stuk steviger. Echter het formaat en gewicht maken deze veel geschikter voor de boekenkast.

Verder kan ik mij voorstellen dat gewicht een reden is om een schaal wat klein te houden, maar ook weer niet zo klein dat je geen details meer ziet op de kaart. Maar de keuze van 1:69.000 lijkt mij een beetje ongelukkig. Het bepalen van de coördinaten zonder een rekenmachine te gebruiken is bijna een hopeloze zaak.

Wat me ook op viel is dat de atlas nogal zwaar is om een hele nacht mee in je hand te lopen of in je tas te doen. Ook de maat past bijna niet in een gemiddelde rugzak. Voor in de auto daarentegen is die wel handig. De details zijn niet echt geschikt om in het veld je op te oriënteren in de nacht, maar met de auto rijd je niet zo snel van het kaartblad af!

Ik vraag me dan ook af wat de gedachte is van het maken van deze atlas. Is die wel om zomaar in het veld mee te nemen?

Daarnaast is de keuze van het papier niet echt gelukkig. Bij een aantal waterdruppels bolt het papier op, scheurt het en zie je nog minder details.

De methode van atlashokken vind ik persoonlijk een beetje een achterhaald iets. Immers, de tendens om met een GPS te werken is al lang bezig. Door de lijnen op de kaartbladen van de uurhokken te zetten, worden de kaarten er niet mooier op.

Het alternatief?
Een beter alternatief voor het werk in het veld zou ik zoeken in een GPS in combinatie met de Compact Provincie Atlas 1:50.000 voor op de fiets en de Compact Provincie Atlas 1:25.000 voor te voet. Deze atlassen zijn erg handzaam, sterk en compact. Een nadeel is wel dat je er veel nodig hebt om alle provincie's te hebben (gelukkig zitten Flevoland en Utrecht bij elkaar bij de 1:50.000- versie)

Voor in de boekenkast zou ik de ANWB- atlas prefereren, omdat die minder snel uit elkaar valt. Voor in de auto zal ik gaan voor de nieuwe inventarisatieatlas, mede omdat deze de helft goedkoper is dan de ANWB- atlas!

Conclusie
De nieuwe inventarisatieatlas is een welkome aanvulling bij de al aanwezige kaarten. Het is een echte all- rounder. Hij is op sommige vlakken wel handig, op sommige vlakken ongelukkig gekozen. Ik ben van mening dat deze atlas vooral voor thuis (al is de 1: 50.000 van de ANWB dan handiger) en voor in de auto handig is.
Ik ben blij dat er voor gekozen is dat vrijwilligers van de PGO's hem gratis krijgen, want... een gekregen paard mag men niet in de bek kijken!

De atlas is o.a. te koop bij Vogelbescherming Nederland in Zeist en kost € 24,95.
ISBN 90-71473-05-8

Agenda Vleermuisconferenties

(en zoogdierenconferenties waarin vleermuizen onderdeel van uitmaken)

Peter Lina

Zesde Belgische Vleermuizenstudiedag
Datum: 25 oktober 2003
Plaats: Grot van Ramioul (onder Luik), België
Informatie: alex.lefevre@organon.be
Voertaal: Frans en Nederlands

VLEN-dag
Datum: 1 november 2003
Plaats: Leiden
Informatie: zie elders in deze nieuwsbrief
Voertaal: Nederlands

Workshop on Standard Collection of Bat Rabies Records
Datum: Deze workshop zou oorspronkelijk op 19 september 2003 in Sofia (Bulgarije) worden gehouden, maar is verplaatst naar het voorjaar van 2004
Plaats: Litouwen
Informatie: www.eurobats.org/phc.lina@tiscali.nl
Voertaal: Engels
Bijzonderheden: beperkt toegankelijk op uitnodiging

2nd Bats and Forest symposium and workshop
Datum: 9-12 maart 2004
Plaats: Hot Springs, Arkansas, USA
Informatie: www.batcon.org (klik op "2nd Bats and Forest symposium and workshop" onder "What's New"
Voertaal: Engels
Bijzonderheden: toegankelijk voor iedereen die is geïnteresseerd in de bescherming en ecologie van vleermuizen en bosbeheer

10èmes Rencontres Nationales Chiroptères
Datum: eind maart 2004
Plaats: Bourges, Frankrijk
Informatie: direction@museum-bourges.net
Voertaal: Frans

XIIIth International Bat Research Conference
Datum: 22-29 augustus 2004
Plaats: Mikolajki, Polen
Informatie: www.miiz.waw.pl/13IBRC/
Voertaal: Engels

Xth European Bat Research Symposium
Datum: 22-26 augustus 2005
Plaats: Galway, Ierland
Informatie: james.dunne@nuigalway.ier
Voertaal: Engels

XIth European Bat Research Symposium
Datum: augustus 2008
Plaats: Cluj-Napoca, Roemenië
Informatie: farkas@xnet.ro
Voertaal: Engels

Te verwachten in volgend nummer!

Vleermuizen inventariseren in het oerbos in Polen
Rosse vleermuizen in het Sonsbeekpark
Nieuwbouwproject Soesterberg
Kleine dwergvleermuis, Pipistrellus pygmaeus Leach, 1825 erkend als zelfstandige soort

Adressen

Vleermuiswerkgroep Nederland-VZZ
vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl
Voorzitter: Peter Lina (071-5314979)
E.de Boer van Rijkstraat 13 2331 HH Leiden
Secretaris: Anne Jifke Haarsma (071- 5176390),
Oude Rijnsburgerweg 42, 2342 BC Oegstgeest
Penningmeester: Floor van der Vliet (020-6828216)
Spaarndammerstraat 660, 1013 TJ Amsterdam
Overige bestuursleden: Rudy van der Kuil (070-3652811) en Eric Jansen (030-2722644)

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming
Oude Kraan 8
6811 LJ Arnhem
Tel: 026-3705318 Fax: 026-3704038
Http://www.vzz.nl
-Wintertellingen: Vilmar Dijkstra
v.dijkstra@vzz.nl
-MER-loket (vleermuizen):Ludy Verheggen
l.verheggen@vzz.nl
Zoogdiermonitoring
Antwoordnummer 2426
6800 VJ Arnhem
E-mail:zoogdier@vzz.nl

Provinciale Werkgroepen
Friesland: Marten Zijlstra (0511-462637)
Lauwersmansstraat 22 9551 BB Burgum
martenzijlstra@hetnet.nl
Groningen: Vleermuiswerkgroep Groningen
Rob Koelman (050-3128698)
Alexanderstraat 2-A,9724 JW Groningen
robkoelman@zonnet.nl
Overijssel: ZWG- Overijssel
Roel Hoeve (0527-243001)
D.v.Bourgondiestraat 57,
8325 GG Vollenhove
roelhoeve@hetnet.nl
Drenthe: Vleermuiswerkgroep Drenthe
Bertil Zoer 0592-353639
Eiberstraat 14
9404 EC Assen
bzoer@hotmail.com
Flevoland:
Jeroen Reinhold
Archipel 35-44
8224 HK Lelystad
reinhold@landschapsbeheer.net
Noord-Holland: NOZOS
Kees Kapteyn
Wenenstraat 57
2034 CS Haarlem
kkapteyn@wxs.nl
Zuid-Holland: ZWG- ZH
Kees Mostert 015-2145073
Palamedestraat 74,2612 XS Delft
zoogdierzuidholland@zonnet.nl
Utrecht: VLEU
Eric Jansen 030-2722644
Vermeulenstraat 164,3572 WT Utrecht
eajansen@zonnet.nl
Monitoring: Zomer Bruijn 033-4622974
Nieuwstraat 23,3811 JX Amersfoort
Gelderland: VLEGEL
Secretaris:Hans Huitema 026-3700341
Wintertellingen:Gerhard Glas 026-4432879
Kolonietellingen:Nanne Nauta 024-3606089
Noord-Brabant: VWG-NB
Peter Twisk 073- 6445664
Jan Mosmanslaan 19, 5237 BB Den Bosch,
Wintertellingen:Jeroen Nusselein 0162-318313
Jagersveld 43,5103 HM Dongen
Kolonietellingen:vacant /interim Erik Korsten
vleermuis.brabant@planet.nl
Vleermuisstichting Noord Brabant
Ad v.Poppel 013-4552030
Griegstraat 449,5011 HL Tilburg
Limburg: Jan Kluskens 0495-634502
Kruiszijweg 6,6034 RZ Nederweert
ja.kluskens@planet.nl
monitoring:Ludy Verheggen 043-3641166
Lijsterbeslaan 22,6241 AN Bunde
l.verheggen@vzz.nl
mergelgroeven:Jos Cobben 043-3252776
Prins Bischopssingel 1-H,6212 AA Maastricht
Zeeland: ZWG-Zeeland
Nanning-Jan Honingh 0113-649428
Burg. v. Liezestraat 28, 4436 AZ Oudelande,

Subscribing to the Newsletter from abroad: send the amount of money required (€ 8,00) cash in European currency to:
VLEN, Floor van der Vliet
Spaarndammerstraat 660
1013 TJ Amsterdam

COPY SLUITINGS DATUM: 15 januari
Teksten "plat " aanleveren, dus zonder opmaak,via floppy of mail.Eventueel origineel met opmaak meesturen in Word formaat.Foto's en tekeningen liefst apart via de post toesturen.
Email:VLENNIEUWSBRIEF@VZZ.NL

Uitnodiging voor de VLEN-dag 2003,
Zaterdag 1 November 2003 te Leiden,
Aanvang 09.30 uur

Beste mensen,
Ook dit jaar zal er weer de gebruikelijke VLEN-dag gehouden worden en wel op de eerste zaterdag van November.

Iets anders dan gewend...?
Deze VLEN-dag zal er iets anders uit zien dan de voorgaande. Het VLEN-bestuur heeft besloten dit jaar de voorkeur te geven aan een meer dynamische dag. Dit houdt in dat er veel korte voordrachten gehouden zullen worden en de dag wordt afgesloten door een drie workshops. Daarnaast is de zaal dit jaar mede- dagvoorzitter door de sprekers te houden aan de tijd. De tijden zijn inclusief ± 5 minuten vragen.

Route beschrijving naar VLEN-dag
Adres:
Van der Klaauw Laboratorium
Kaiserstraat 63 Leiden

In het gebouw
Ingang bij het poortgebouw. Gelijk rechts het trappenhuis in tot de eerste verdieping. We zitten in de grote collegezaal.

Vanaf station Leiden CS: (ca. 15 min lopen). Neem de centrumzijde van het station. Je komt uit op het Stationplein, je neemt de grootste straat tussen de huizen door (Stationsweg), langs het ANWB- en VVV-kantoor. Die loop je uit totdat de weg een knik naar links maakt het Galgewater over. Gelijk over de brug ga je weer naar rechts. Je blijft dus steeds in dezelfde richting (het zuiden) lopen. Steek het Noordeinde over en loop het Rapenburg op (neem de rechterkant). Je passeert de Hortus en het Academiegebouw. Kort daarna buigt het Rapenburg af naar links maar wij gaan rechtdoor de Kaiserstraat in (met kroegen, zoals Esperance,'t Kaisertje en Verboden Toegang). Na ongeveer 300 meter vind je aan je rechterhand een groot, lelijk universiteitsgebouw. Onmiddellijk nadat je het terrein opgelopen bent, moet je links het gebouw in (stenen trap op). Daar moet je zijn!

Met de auto.
Leiden ligt ingesloten tussen de A44 en de A4. Om bij de universiteit te komen moet je respectievelijk afrit 8 of afrit 7 hebben. Maak niet de fout de bordjes universiteitgebouwen te volgen, want die liggen buiten de stad!!
A44 (afrit 8): Via de Plesmanlaan, Doctor Lelylaan, Haagweg, net over het spoor, voor het water naar rechts, kom je op de Witte Singel. Deze een heel eind volgen tot je, aan de overkant van het water, de Hortus voorbij gaat. Vlak daarna moet je naar links (= Kaiserstraat). Deze 50 meter inrijden naar links. Als je geluk hebt doen we de poort open!
A4 (afrit 7): via de N206, bij stoplichten naar rechts (Lammenschansweg), doorrijden tot eerste volgende stoplichten, daar moet je naar links (net over het water, Jan van Houtkade). Met een bocht wordt je weer op de Witte Singel geleid. Daar moet je de eerste naar recht (= Kaiserstraat). Deze 50 meter inrijden naar links. Wederom, als je geluk hebt doen we de poort open!

Let op:
NB: Auto's kunnen geparkeerd worden op het universiteitsterrein (achter de slagboom), maar daar is echter zeer beperkte plaats. De auto kun je ook gratis parkeren buiten de singel (dus bijv. op de Witte Singel), binnen de singel is zeeeeer kostbaar! Een andere mogelijkheid is de P-plaats op de Haagweg (5 euro voor de hele dag, met gratis vervoer naar de binnenstad).
Maak niet de fout om via het Rapenburg naar de Kaiserstraat te rijden, tenzij je beschikt over een hele smalle auto (er staan paaltjes halverwege!). Wij raden echter aan met het openbaar vervoer te komen.

Openingstijden
Let op: er zal die dag geen portier zijn, dus het is aan te bevelen om op tijd te komen. Tussen 09.00 en 10.00 uur en tijdens de pauzes zal de deur open zijn. Daarnaast kun je ook nog even bellen (06-45 45 49 14).

Natuur- Boekenmarkt

Nieuw dit jaar is de VLEN- boekenmarkt! Het is de bedoeling dat iedereen zijn of haar oude boeken kan laten verkopen door een centrale verkoper. De helft van de opbrengst zal voor de VLEN zijn, de andere helft voor de boek-eigenaar. We hopen op deze manier de VLEN- dag op een leuke manier te bekostigen.

Oproep: kijk eens goed in je boekenkast, alle boeken die op de een of andere manier over natuur gaan zijn welkom! Oude inventarisatie-rapporten, stoffige schoolboeken, oude uitgaven van veldgidsen, noem maar op.
De boeken kunnen aan het begin van de dag worden ingeleverd bij de portiersloge. Zet thuis met potlood alvast je naam achterin het boek en de prijs die je ervoor wilt hebben. Verder is het handig om een korte streeplijst te maken van al je ingeleverde boeken (met prijzen erbij). Dit is makkelijk voor de centrale verkoper en voorkomt verwarring.

De boeken zullen tijdens de pauzes worden verkocht en eventueel na afloop van de VLEN-dag.
Overgebleven boeken kun je weer mee naar huis nemen als je weggaat. We zullen ervoor zorgen dat alles per persoon in 1 doos blijft.

Meeneemlijst voor de VLEN-dag

- Deze routebeschrijving
- Oude boeken (zie boekenmarkt)
- Contant geld (voor consumpties, boeken, etc)
- Lunch zelf verzorgen
- Poster of expositiemateriaal (eigen gemaakte vleermuizenkasten, etc)
- Kussentje, want de banken zijn hard
- Batdetector (als je die wilt laten 'tunen')
- Digitaal opgenomen vleermuizengeluiden voor de batsound workshop
- Taart en koeken zijn altijd welkom
- Goede humeur

Programma

9.00	Zaal open	
9.30	Opening door de dagvoorzitter:	Peter Lina
9.40	Waarnemingen doen met de Video? Ja, natuurlijk!	Kees Mostert
10.00	De bomenbrochure? Het wat, hoe en voor wie...	Rudy van der Kuil
10.10	Zijn kerstmarkten en vleermuizen combineerbaar?	Ben Grol
10.30	Koffie pauze, tijd voor te netwerken, boekenmarkt, bat- detector tunen, posterspresentatie's!	
11.00	Boombewonende soorten in Spanje. Een andere manier van inventariseren als in Nederland?	René Janssen
11.20	Het beste winterobject van Nederland; Klein Heidekamp	Ruud Kaal
11.40	Uitvlieggedrag van grootoor-, water- & rosse vleermuis (video)	Zomer Bruijn
12.10	Lunch	
13.00	Het tweede jaar van het Meervleermuizenonderzoek... de uitkomsten, inzichten en ...	Anne Jifke Haarsma
13.20	De uitkomsten van de mistnetworkshop 2003	Daniël Tuitert
13.40	Vleermuizen en de Europese Habitatrichtlijn	Herman Limpens
14.00	Videowaarnemingen bij een franjestaaartkolonie	Kamiel Spoelstra
14.20	Theepauze, tijd voor te netwerken, boekenmarkt, bat- detector tunen, posterspresentatie's!	
14.45	Start workshop- ronde 1	
15.45	Start workshop- ronde 2	
Workshop I: Voor- en nadelen van verschillende soorten vleermuiskasten. Neem uw type kast gerust mee ter vergelijking!		Jan Boshamer, Peter Twisk & Theo Douma
Workshop II: Het determineren van vleermuizen op zicht via dia's en dode beesten.		Anne Jifke Haarsma, Kamiel Spoelstra en René Janssen
Workshop III: Batsound, een spoedcursus!		Herman Limpens
16.45	Afsluiting door de dagvoorzitter:	Peter Lina
17.00	Einde VLEN- dag	